

БҮГЭДЭ БҮРЯАДУУДАЙ
Буласхоорондын «Алтаргана» наадан эдэ үдэрнүүдтэ, тодорхойлбол, июлиин 21-23-да Монголой ниислэл Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэжэ байна.

Арбан зургаан жэлэй урда тээхээ эхи абаһан энэ наадан өөрын түүхэтэй, уг зорилготой болонхой. Түрүүшээр энэ найр наадан хори буряад угсаатанай аялга дуунай хайндэр, мүн «Улаалзай» гэжэ нэрлэгдэһэншье байха. Саашадаа «Алтаргана» гэжэ нэрлэгдэһэниинь өөрын онсо удхатай байгаа. Монгол хайхан орондо үнгэргэгдэһэн «Алтарганын» табан наада эмхидхэлгэдэ Буряад арадай угай баялигуудые хэргээн хүгжөөлгын сан жаса (фонд) туйлай ехэ үүргэ дүүргэһэн юм гэжэ тэмдэглэлтэй. Монголой Арадай Ехэ Хуралай депутат Соёлсүрэнгийн Билэгсайхан энэ сан жаса байгуулха ханаашалга үүсхэл анха түрүүлэн гаргаа хэн. 1995 оной 12-дугаар харын 14-нэй үдэр тус сан жаса ажалаа эхилээ бэлэй. Монгол Улсын Хүдэлмэринин баатар, арадай жүжигшэн Цэвэгжавийн Пүрэвдорж энэ жасын түрүүшын юрэнхылэгшэ (президент) болоо хэн.

«Алтаргана» наадан 1994 ондо Хэнтийн аймагай Биндар сомондо, 1996 ондо Баганурта, 1998 ондо Батшэрээтэдэ, 2000 ондо Дашбалбарта, 2002 ондо Агын тойрогто, 2004 ондо Дорнод аймагай түб Чойбалсан хотодо, 2006 ондо Буряад Республикада, 2008 ондо Эрхүү можын Усть-Ордагай тойрогто эмхидхэгдэһэн түүхэтэй. Юһэдэхи наадан мүнөө Улаан-Баатар хотодо үнгэргэгдэжэ байна ха юм даа. Удаадахи, арбадахи наадан 2012 ондо Забайкалийн хизарта зарлагдахаар түсэблэгдэнхэй.

2002 ондо Агын тойрогто болоһон «Алтаргана» Росси дотор түрүүшынхэ эмхидхэгдэжэ, олоной хабаадалгатайгаар, эмхи гуримтайгаар үнгэргэгдөө хэн. Эндэ тойрогой соёлшод, спортсменүүд ехэ амжалта туйлажа, сугларагшадлай магтаал хайшаалда хүртэһэниинь зоной зүрхэ сэдхэлдэ мүнөөшье дурсагдажа байдаг.

«Алтарганын» халбаруулан алдар габьяатай ажал ябуулагшад олон. Эдэний дундаһаа онсо ехэ, гайхамшагта үүргэ нүлөө үзүүлһэн хүнүүдые дурдангүй гаржа болохогүй. «Билэг» компаниин захирал (директор) Соёлсүрэнгийн Билэгсайхан, Монгол Улсын арадай жүжигшэд Цэвэгжавийн Пүрэвдорж, Дэмбэрэлийн Жаргалсайхан, Бүгэдэ буряадай үндэһэн соёлой эблэлэй (ВАРК) президент Даша-Нима Дугаров, ВАРК-ын президентын орлогшо, эрдэмэй доктор Бата Баяртуев, Буряад Республикын Арадай Хуралай депутат Владимир Саганов, Буряад арадай Конгрессэй президент Евгений Егоров, Агын Буряадай Автономитойрогой Захиргаанай толгойлогшо, Российн Федерациин Гүрэнэй Сөведэй гэшүүн Баяр Жамсуев, ниитын мэдээжэ ажал ябуулагша Геннадий Манжуев, Буряадай арадай уран зохёолшо Цыден-Жаб Жимбиев болон бу-

садай нэрэнүүд арад түмэнэй сэдхэлдэ хэтэдэ үлэнхэй.

Байгша ондо уласхоорондын нааданай урда тээхэнэ дэлхэйн монгол туургатанай дүрбэ дүгээр юрэнхы шуулган Улаан-Үдэ хотодо баярай оршон байдалда амжалтатайгаар, үрэ түгэсөөр боложо дүүрбэ. Монгол угсаата арадуудай түлөөлэгшэд Монгол оронһоо, Хитадай Арадай Республикын Үбэр-Монголһоо, Хальмагнаа, Тываһаа, Яхадһаа, Агаһаа, Усть-Ордаһаа, Российн ехэ ехэ хотонуудһаа, дэлхэйн олон гүрэнүүдһэ айлшаар буужа уулзахадаа, үнэн зүрхэнэй хөөрөлдөө хэбэ. Аша үрэ ехэтэй уулзалгаһаа, хөөрөлдөөһөө, баталагдан абтаһан хэлсээнүүдһэ үнэтэй сэнтэй юун байха гэшэб?!

Үнгэрһэн зуун жэлэй табихади онуудһаа хойшо Норзогма Жугдугай үрэгжэл хайжаруулгада, байрын гэрнүүдые барилгада, онһон техникэ заһабарилгада мүнгөөр тухалһан байха юм.

Тойрогой бүхы аймагуудта элүүры хамгаалга, эрдэм хуралсал, зоной байдал хангалга, соёл, физическэ культура болон спорт улам үргэнөөр хүгжөөгдэнэ. 2008-2009 онуудта тойрогой хүн зоной элүүры хамгаалгын эмхи зургаанууд даалгагдаһан зорилгонуудаа бэлүүлхэдэ, медицинскэ хамгал-

2008 ондо Бээжэн хотодо үнгэргэгдэһэн XXIX Олимпиин нааданда Зугаалай нютагай уласхоорондын классай спортын мастер Баяр Бадёнов хур харбалгаар гурбадахи хуури эзэлжэ, хүрэл медалаар шагнагдаа хэн. Шулуутай нютагнаа гарбалтай Базар Базаргуруев сүлөөтэ барилдаагаар табадахи хуури эзэлһэн, Амидхаашын хүүгэдэй спортын хургуулин хурагша Тимур Тучинов Сурдолимпийскэ нааданда хабаадаһан байгаа. Яхад Республикын ниислэл Якутск хотодо эмхидхэгдэжэ «Ази түбин хуибууд» гэжэ уласхоорондын спортын дүрбэдэхи нааданда Үзөөһөө эгшэ дүүнэр Арюна болон Аюна Мункуеванууд басагадай дундаһаа барилдаагаар илаһан, Могойтоһоо Цырен-Доржо Цыденов энэ зүйлөөр гурбадахи хуурида гараһан байха юм.

ҮЛГЭР ДОМОГУУДАЙ ХИЗААР НЮТАГТА

рова, Буда-Ханда Дашиева, Бадмажаб Батомункуев, Бадма-Ханда Аюшеева, Ешин-Хорло Гомбин, Бата Дашинамжилов болон бусад «Алтаргана» гэжэ арадай дуу уянгатуулан дууладаг юм.

АГА НАЙМАН ЭСЭГЫН
Абуряадуудай ажаһуудаг Агын тойрогыё үлгэр домогуудай хизаар нютаг гэжэ нэрлэдэгын гайхалтайшые бэшэ. Пүүлэй арба гаран жэлэй туршада Агын Буряадай автономитойрог хурдан түргэнөөр халбаран хүгжэһэн байгаа.

2009 ондо хүдөө ажахын продукция үйлдбэрлгын хэмжээн 2088,2 миллион түхэригтэ хүрөө гэхэ гү, али урда жэлэйхиһээ 102,3 процентээр дээшлээ. Байгша оной январийн 1-нэй байдлаар эндэ 102,1 мянган толгой үхэр мал, 243,6 мянган толгой хони, ямаад, 16,6 мянган гахай, 47,8 мянган шубууд тоологдобо. Хүдөө ажахын ажалшад 15,4 мянган тонно мяха, 55 мянган тонно нү үйлдбэрлөө. «2008-2012 онуудта Агын Буряадай тойрогой хүдөө ажахыё хүгжөөлгэ» гэхэн тойрогой тусхай зорилготой программаар аграрна халбарине хүгжөөлгын гол шэглэлнүүд тодорхойлогдонхой.

Промышленна үйлдбэрийн хэмжээн зарим тэды доошолбошые, 557 миллион түхэригтэ продукция гаргагдаа, энэнь урда жэлэйхиһээ 11,2 процентээр бага болоно. 2102,8 миллион түхэригтэ барилга хөгдэ. Предприятинууд болон эмхинүүд 433 байрын гэрнүүдые баряа. Автомобильна транспортаар 1698 мянган тонно ашаа зөөгдөө. 2009 ондо рознично худалдаа наймаанай эрьсэ 4018 миллион түхэригтэ хүргэгдөө гэхэ гү, али урда жэлэйхиһээ халта доошоо байба.

2010 ондо олохон халбаринуудаар гаргашануудта федеральна ба хизаарай бюджетүүдһэ мүнгэн тэдхэмжэ үзүүлэгдэнэ. Хони үсхэбэрлэгдэ, малай үүлтэр хайжаруулгада, газар таряалан-

УГСААТА АРАДАЙ олон үсын хүнүүдэй харилсаа холбоной, бата нэгэдэлэй, нягта жагсаалай, үнэн зүрхэнэй уулзалгын ехэ хайндэр болодог бүгэдэ буряадуудай «Алтаргана» наадан өөрын хүр хүлдэтэй, гүнзгы эшэ үндэһэтэй юм. Тэрэ угсаата арадай соёлой, экономикын холбоо барисаае хүгжөөхэ, бэхжүүлхэ нангин уг зорилготой гэшэ. Энэ наадан элдэб үндэһэ яһанай, шажан мүргэлэй арадуудай хоорондохы хүршэ ёһонхой холбоо барисаае бэхжүүлхэ, бүхы арадуудай ёһо заншалнуудые хүндэлдэгөөр хүмүүжүүлхэ зорилготой байна.

уран гартадай, буряад хубсаһанай конкурснуудта илаһан, Жалма Цыденова фестивалиин дангина болоһон, Доржо Болотов өөрынгөө зохёһон дуу гүйсэдхэлгэдэ шалгарһан байгаа. Алексей Цырендылыков – үлгэршэдэй, Дарима Базарова, Баатар Шагдаров, Цырема Сампилова – сэтгүүлшэдэй, Базар-Сада Цыденов – шүлэгшэдэй, Арслан Барлаков, Денис Абашеев – шатаршадлай, Бата Бальжинмаев – эрхим дуу зохёолгын, Балма Цымпилова – буряад арадай дуунай, Дугар Гармажапов – хур харбалгын, Баатар Цыбиков, Мүнхэ Мункожаргалов, Зоригто Жамбалов гэгшэд бүхэ барилдаагаар мурьсөөндэ илаһан, шангай хуури эзэлһэн байгаа.

Забайкалийн хизаарай губернатор Равиль Гениатулин, Сибириин Федеральна тойрогһоо Забайкалийн хизаартахи Ахамад федеральна инспектор Баяр Жамсуев, Агын Буряадай тойрогой Захиргаанай толгойлогшо Сокто Мажиев болон бусад хүтэлбэрлэгшэд түрүүтэй 300 хүнһөө бүридэһэн Агын Буряадай тойрогой делегаци Улаан-Баатар хотодо боложо байһан «Алтарганын» нааданда хабаадана. Хүтэлбэрлэгшэд, хүдөө ажахын түрүүшүүл, соёлшод, спортсменүүд делегациин бүридэлдэ ороно.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

гын хэмжээе үргэдхэһэн, шанарыень хайжаруулан байха юм. Дулдарга, Ага хууринуудта элүүры хамгаалгын шэнэ байшангууд баригдаа. Хорон хабдар, уушханай ханяада, зүрхэ-худалай, шуһанай дарасын, сахарна диабет болон бусад үбшэнгүүдһэ хэргылхэ, аргалха талаар ехэ ажал ябуулагдана. 2008 ондо 1771 үхибүүд түрээжэ, дансада абтаба. Нёдондо жэл 1900 шахуу үхибүүд түрэхэн байгаа.

Пуралсал, эрдэм ухаан, залуушуулай политикын министрствын таһагай ажал ябуулга хүн бүхэндэ хураха арга олгохо, хуралсалай шанар дээшлүүлхэ, хуралсалай эмхи зургаануудай материално-техникескэ, хуралсалай-методическа үндэһэ хууриёе хүгжөөхэ, хуралсалай удха шанарыё шэнэлхэ, мэргэжэлтэдэй арга шадабарине дээшлүүлхэ талаар шэглүүлэгдэ хэн. Тойрогой юрэнхы эрдэмэй бүхы хургуулинуудта 1500 шахуу багшанар, хүмүүжүүлэгшэд 13 мянган гаран хурагшадта эрдэм мэдээ олгожо байдаг.

Хоёр жэлэй урда тээ Байгал нуурай, Ангар мурэнэй эрьсэдэхи Эрхүү можодо үнгэргэгдэһэн «Алтаргана-2008» гэжэ уласхоорондын фестивальда Агын тойрогой түлөөлэгшэд амжалтатайгаар хабаадаа хэн. Заншалта һэеы гэрэй,

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: тойрогой герб; туг; Ага хууринда орохо үүдэн; Бабжа-Барас баатарта бодхоогдоһон хүшөө; 2002 ондо Агада болоһон «Алтарганын» нааданай үедэ.